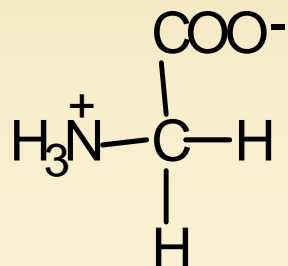

Aminosavak, peptidek

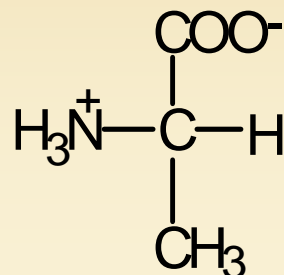
The background is a solid light beige color. In the bottom right corner, there are several overlapping, wavy, light grey lines that create a sense of movement or depth.

Aminosavak

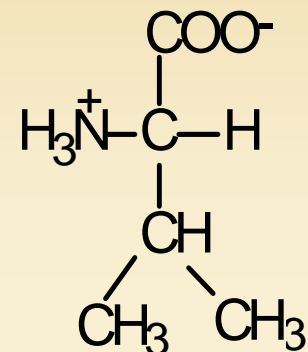
Neutrális aminosavak

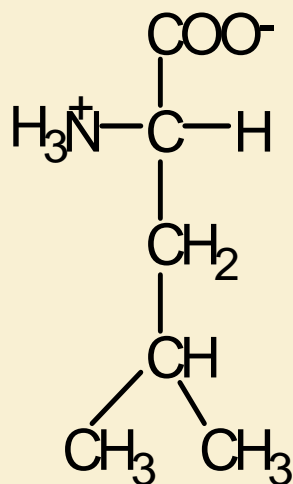
glicin (Gly)

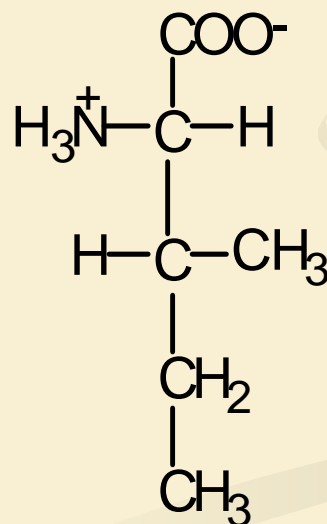
alanin (Ala)

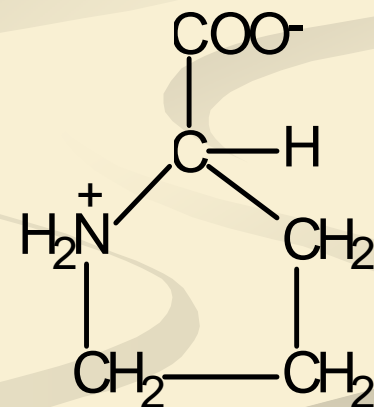
valin (Val)

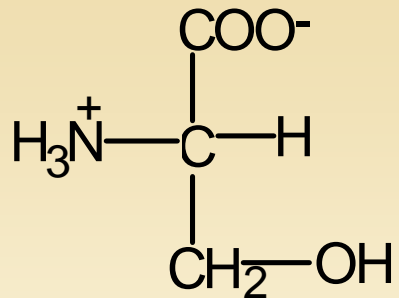
leucin (Leu)

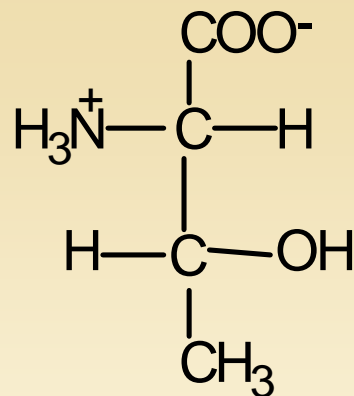
izoleucin (Ile)

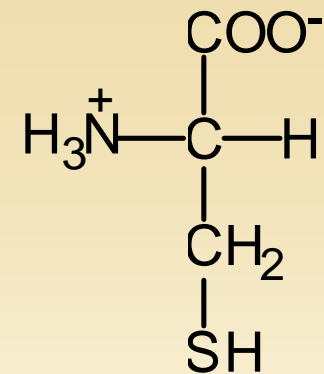
prolin (Pro)

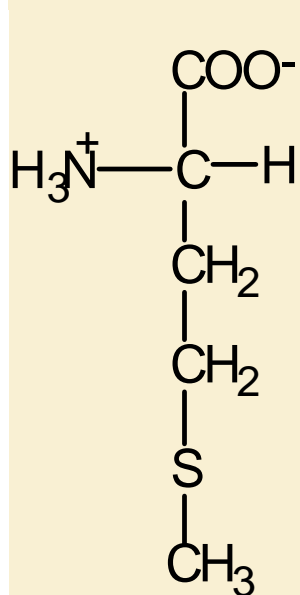
szerin (Ser)

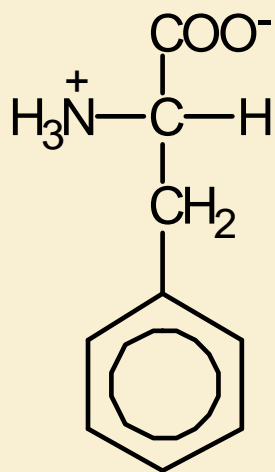
treonin (Thr)

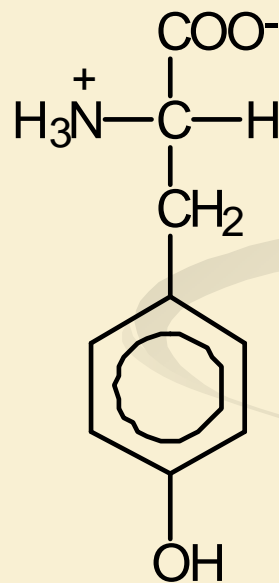
cisztein (Cys)

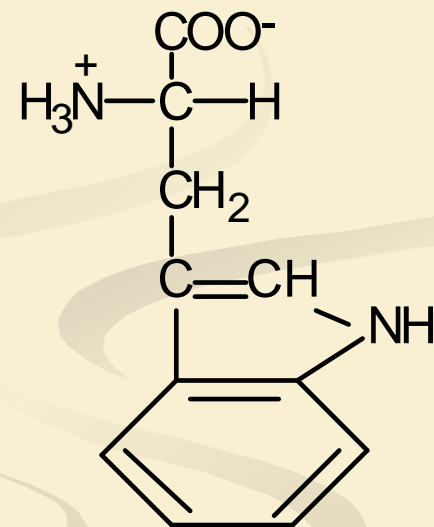
metionin (Met)

fenilalanin (Phe)

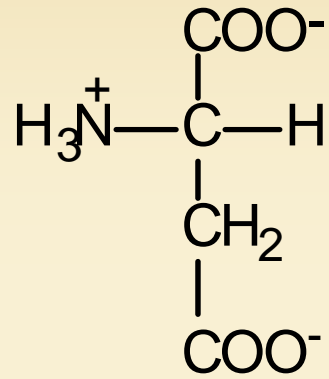

tirozin (Tyr)

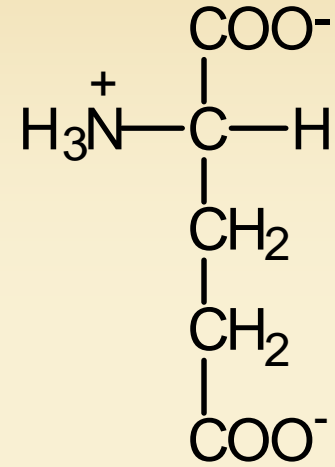

triptofán (Trp)

Savas aminosavak

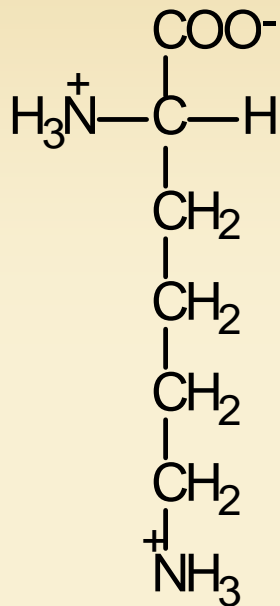

aszparaginsav (Asp)

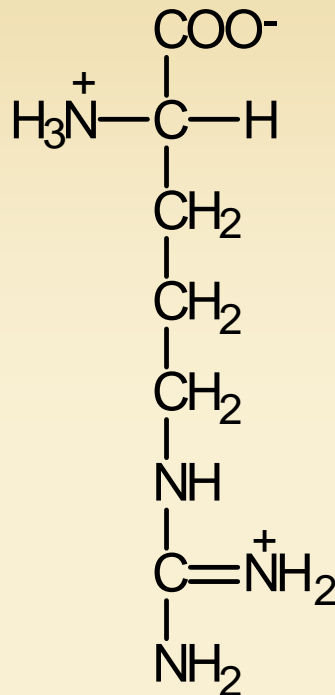

glutaminsav (Glu)

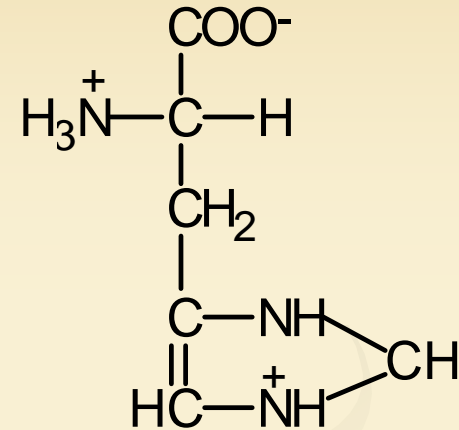
Bázisos aminosavak

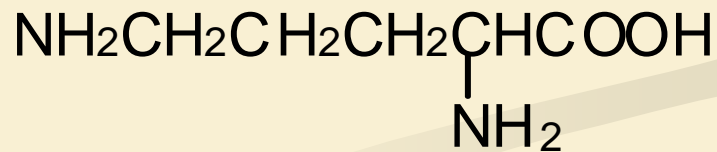
lizin (Lys)

arginin (Arg)

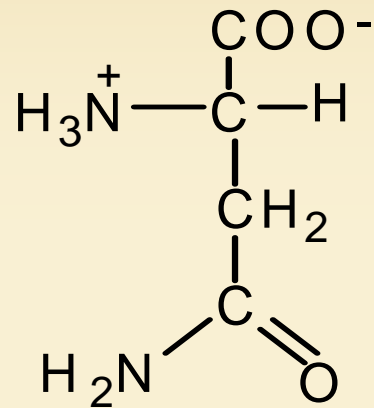

hisztidin (His)

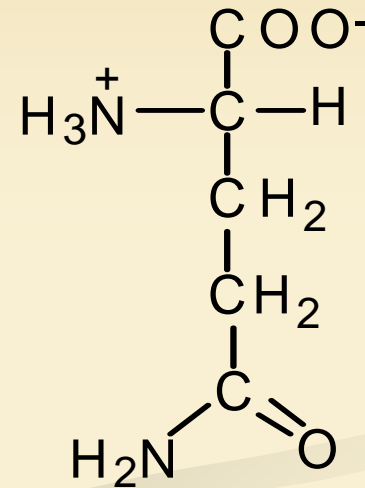

ornitin

Monoamidok

aszparagin (Asn)

glutamin (Gln)

Glicin: 1820 zselatinból izolálták.

Alanin: selyemfibroinban nagy mennyiségben.

Szerin: 4–8%-ban a fehérjékben.

Cisztein, cisztin: 1–2%-ban a fehérjékben.

Diszulfidhidak révén nagy stabilitás.

Treonin: állati fehérjékben 4,5–5%, gabonafélékben kevesebb.

Metionin: esszenciális AS, állati feh.: 2–4%, növényi feh.: 1–2%.

Arginin: félig esszenciális AS, fehérjében 3–6%-ban található.

Valin: tojás- és tejfeh.: 7–8%, elasztin: 15%.

Leucin: legtöbb fehérjében 7–10%.

Izoleucin: 4–7%-ban van a fehérjében.

Lizin: hal: 10–11%, hús, tej, tojás: 7–9%,
gabona: 2–4%.

Aszparaginsav: állati fehérjében 6–10%

Aszparagin: növényi csírák, fiatal növények
fehérjéinek jellegzetes komponense.

Glutaminsav: 1866-ban izolálták búzalisztból.
Búzafehérjében >30%, szójában, kukoricában 20%.

Fenilalanin: 4–5%-ban található a fehérjékben,
tirozinná tud alakulni a szervezetben.

Prolin: búzában kb. 10%.

Hisztidin: 2–3% a fehérjékben.

Triptofán: 1–2%-ban van jelen.

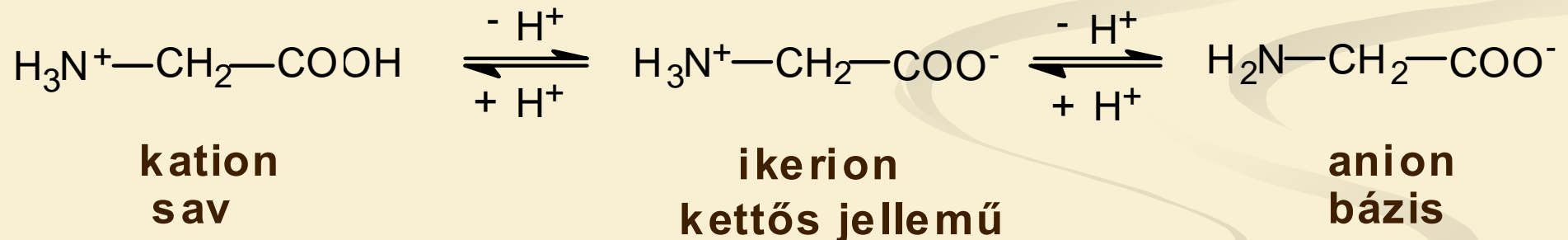

Az α -aminosavak fizikai tulajdonságai

Magas olvadáspont, oldékonyság $\longrightarrow$ sójellegetű szerkezet.

Savval is, lúggal is sót képeznek.

Glicin ikerionos szerkezetének változása a pH hatására

A természetes aminosavak fontosabb fizikai adatai

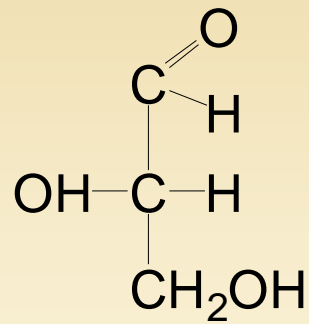
Aminosav	Op (°C)	[α]	pI	pK _{s1}
Gly	292	–	6,06	2,34
L-Ala	297	+14,6°	6,00	2,34
L-Val	315	+28,3°	5,96	2,32
L-Leu	295	+16,4°	6,02	2,36
L-Ile	283	+41,0°	5,98	2,36
L-Thr	253	–15,2°	6,16	2,71
L-Cys	258	–23,2°	4,8	1,65
L-Met	283	+23,2°	5,74	2,28
L-Phe	283	–4,5°	5,48	1,83
L-Tyr	344	–10,0°	5,66	2,20
L-Trp	282	–34,1°	6,30	2,38
L-Pro	222	–60,4°	5,89	1,99
L-Asp	270	+25,4°	2,77	1,88(3,65)
L-Glu	249	+32,0°	3,22	2,19(4,25)
L-Lys	224	+26,0°	9,74	2,18
L-Arg	238	+27,6°	10,76	2,17

**α -helyzetű -NH_2 -csoport báziserőssége = NH_3
de!**

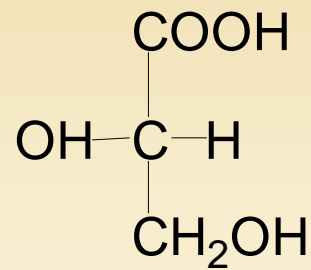
Lys $\epsilon\text{-NH}_2 \longrightarrow \text{pK}_b = 3,47$

Arg guanidino-csoportja $\longrightarrow \text{pK}_b = 1,52$

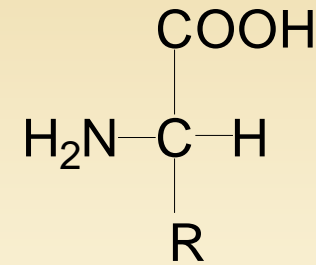
Az α -aminosavak sztereokémiája

L-glicerinaldehid

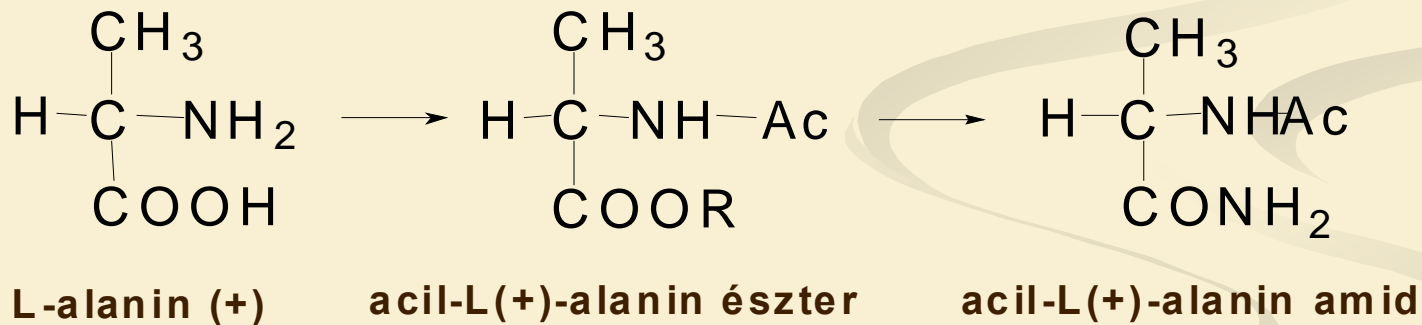

L-glicerinsav

L-aminosav

Konfiguráció bizonyítás az optikai eltolódás alapján.

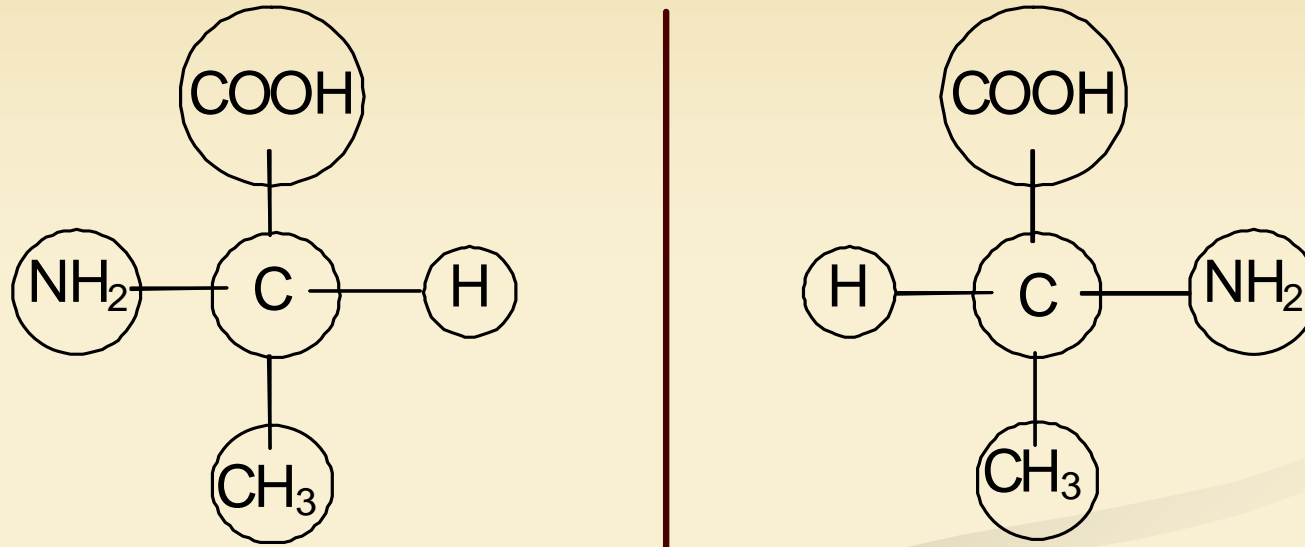
etil-észter: 26°
metil-észter: 29°

A változás az L(+) tejsavnál teljesen azonos

Alanin (+) konfigurációja = L-tejsav konfigurációjával

Az α -aminosavak L- és D- izomerjei

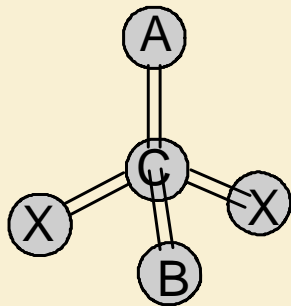

Optikai izoméria, D- és L-alanin.
(A középső vonal a tükörsíkot jelenti.)

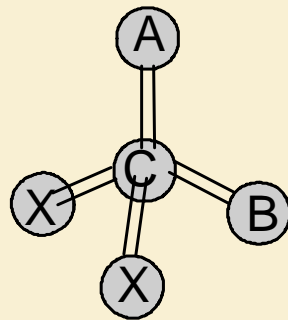
Egy akirális, aszimmetria centrummal nem rendelkező, a.) és egy királis, aszimmetria centrummal rendelkező, b.) molekula

a.)

Eredeti molekula

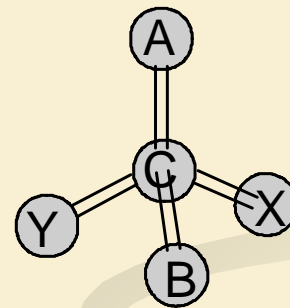

Akirális molekula: az eredeti molekulával fedésbe lehet hozni

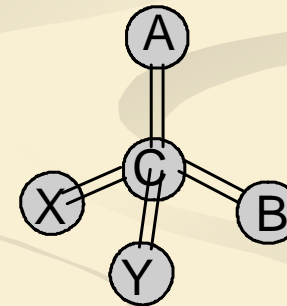

b.)

Eredeti molekula

Királis molekula: az eredeti molekulával nem lehet fedésbe hozni

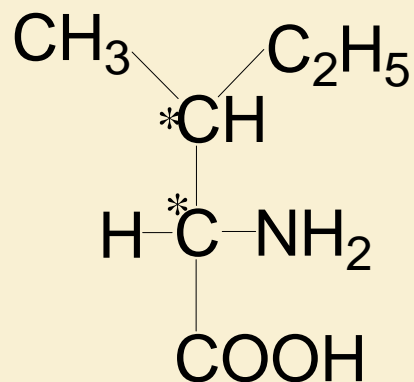

Racemizáció:

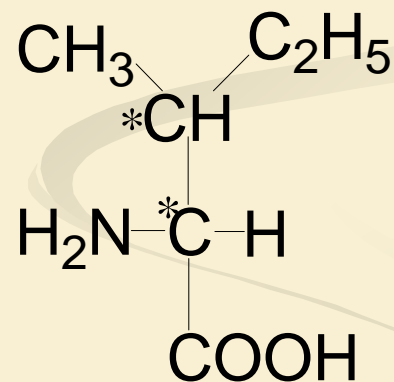
L- vagy D-aminosavból $\longrightarrow$ DL aminosav

Epimerizáció:

Két aszimmetriacentrum közül csak az egyik szimmetriája változik meg.

L-izoleucin

D-allo-izoleucin

Az aromás aminosavak UV-abszorpciója

fenilalanin

firozin

triptofán

200–230 nm, és 250–290 nm-en
abszorpciós maximum!

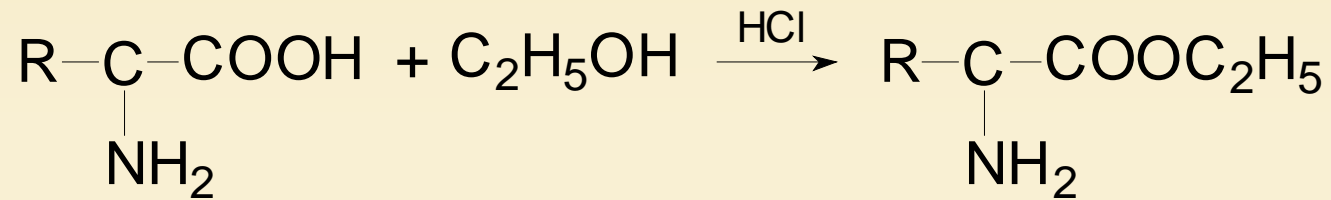

Fehérje-meghatározás!

Az aminosavak kémiai tulajdonságai

A karboxilcsoport reakciói:

Aminosav-észterek

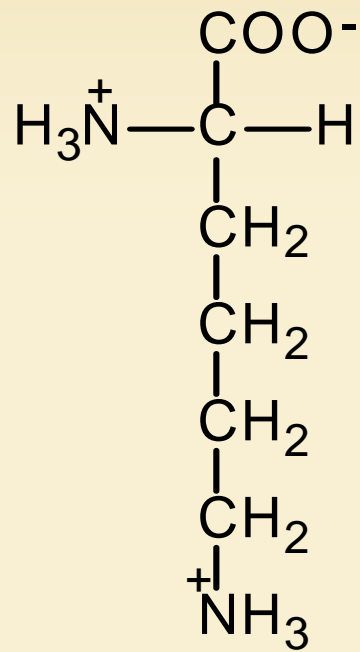

α -aminosav-etilészter

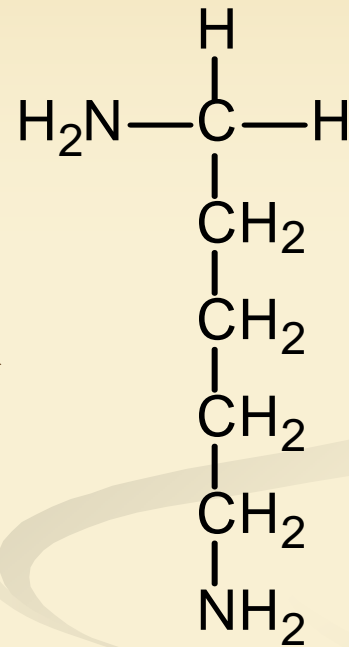
Aminosav dekarboxilezése $\longrightarrow$ biogén aminok

lizin $\longrightarrow$ kadaverin

ornitin $\longrightarrow$ putreszcin

lizin (Lys)

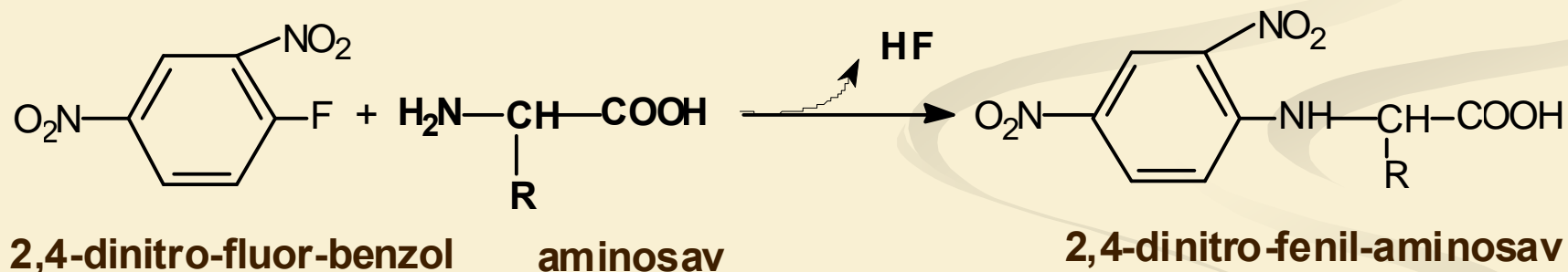

kadaverin

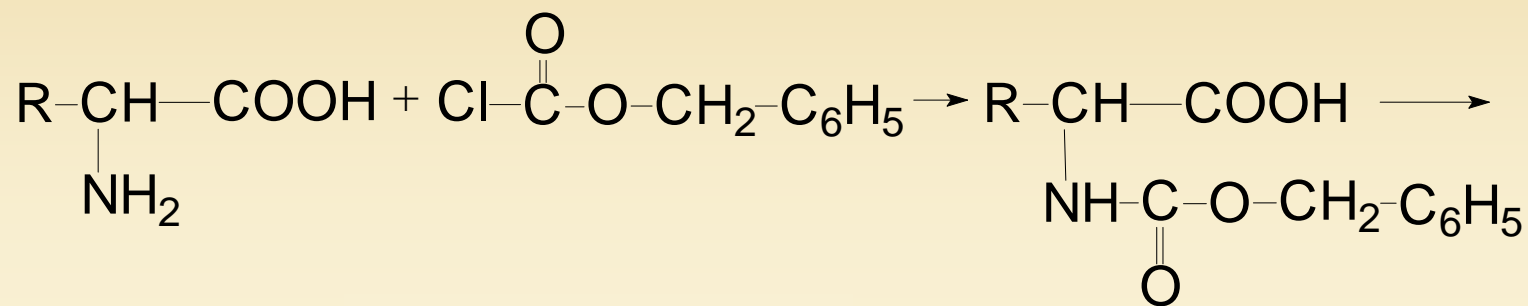
Az aminocsoport reakciói:

Alkilezés $\longrightarrow$ szekunder, terciér, kvaterner aminovegyületek.

Arilezés $\longrightarrow$ pl. 2,4 dinitro-fluor-benzollal
2,4 dinitro-fenil aminosavak $\longrightarrow$ Sanger (1945), a
fehérjék aminosav-sorrendjének meghatározása.

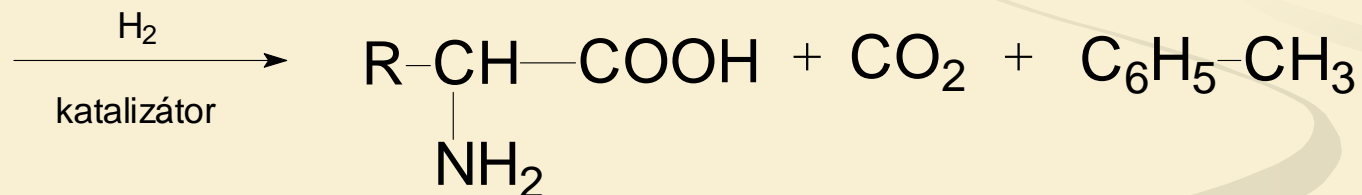
Acilezés → N-acil-aminosavak

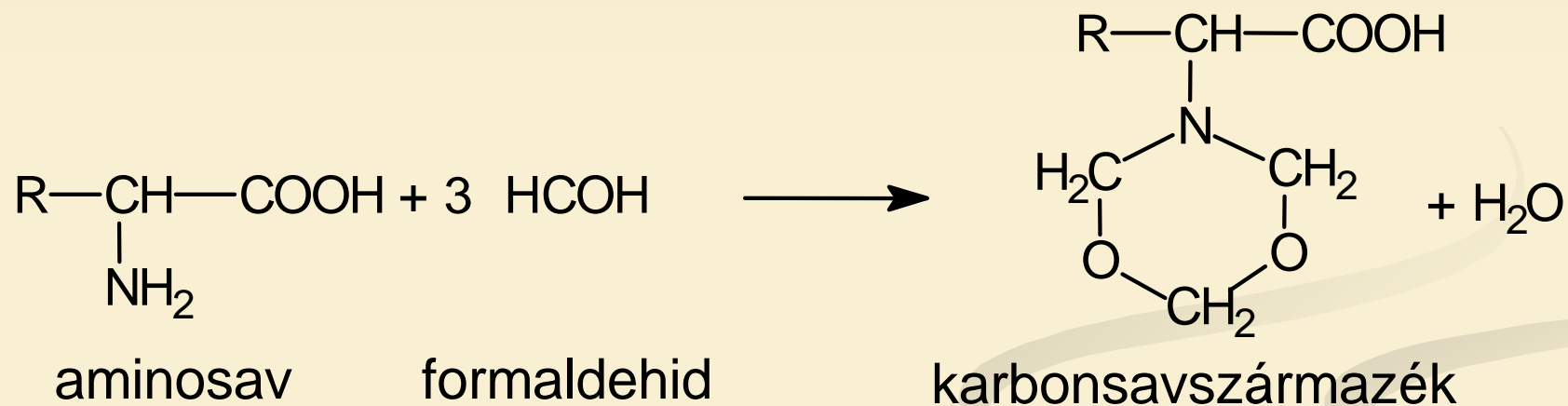
aminosav

klór-hangyasav
benzil-észter

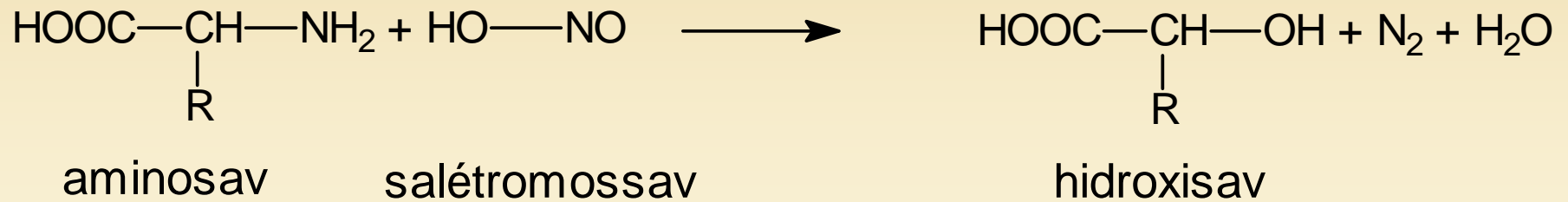
N-karbobenzoiloxi-
aminosav

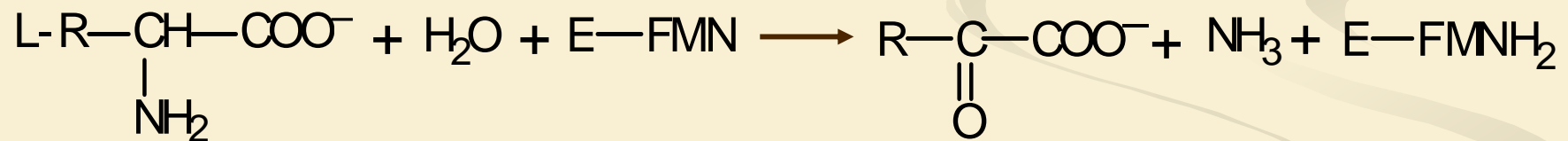
Formaldehiddel $\longrightarrow$ N-metilol származék és heterogyűrű

Salétromossavval $\longrightarrow$ nitrogénfejlődés

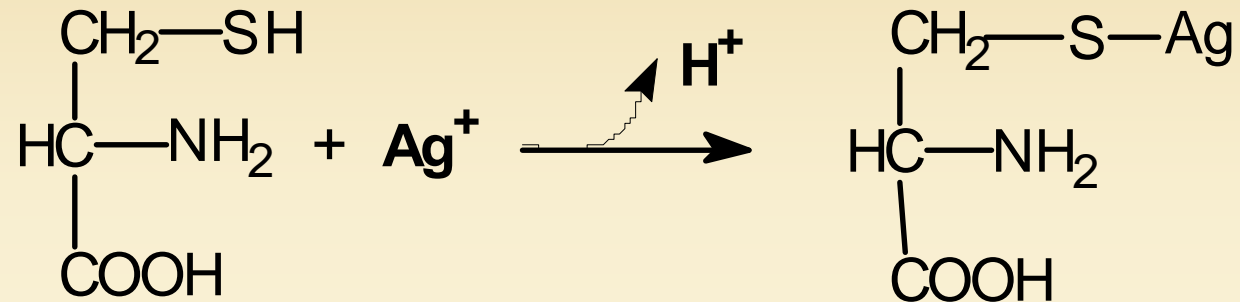

Oxidálószerrek hatására $\longrightarrow$ dezaminálódás

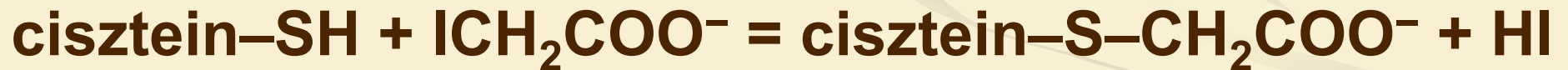
Kéntartalmú aminosavak reakciói

Merkaptidok nehézfémekkel

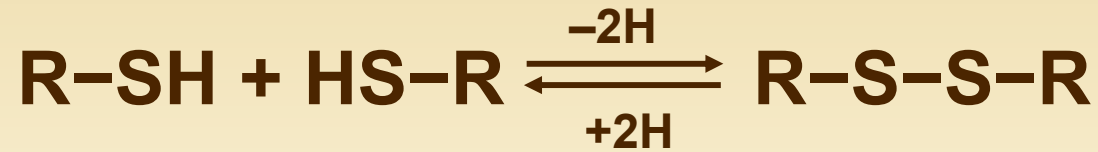
cisztein-fém-merkaptid

Tioéterek alkil-jodidokkal

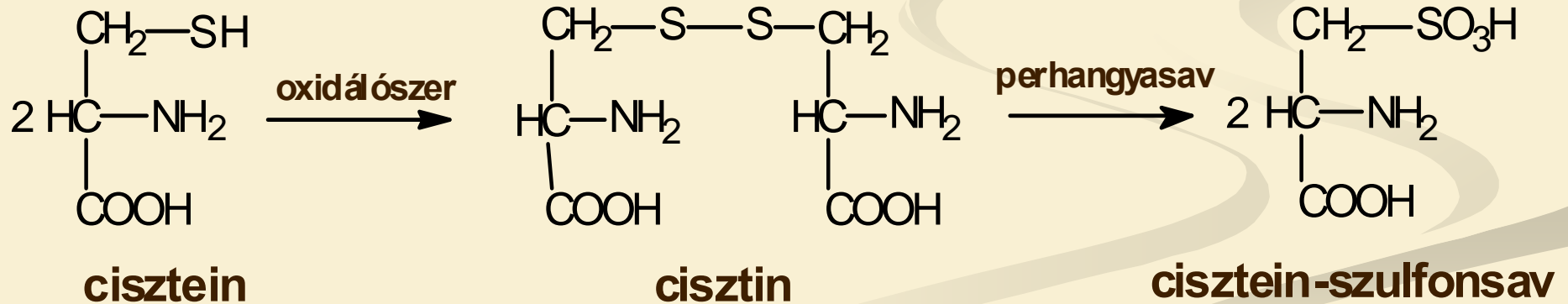

Diszulfidok oxidálószerekkel

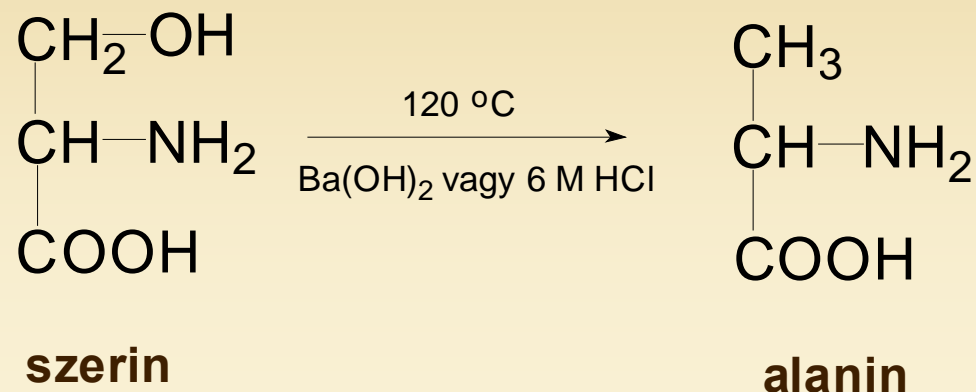

Diszulfidhidak kialakulása

erélyes oxidációval

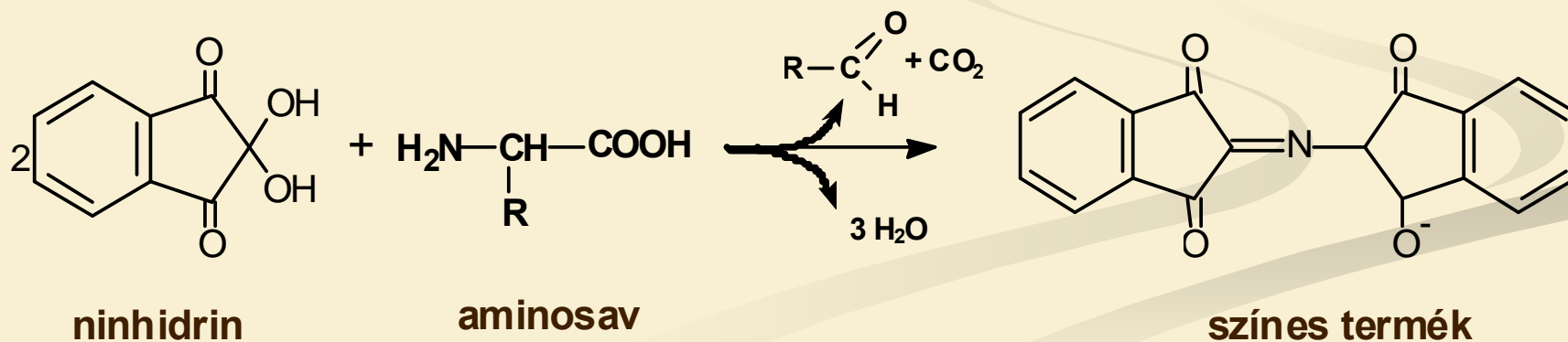

Hidroxi-aminosavak reakciói:

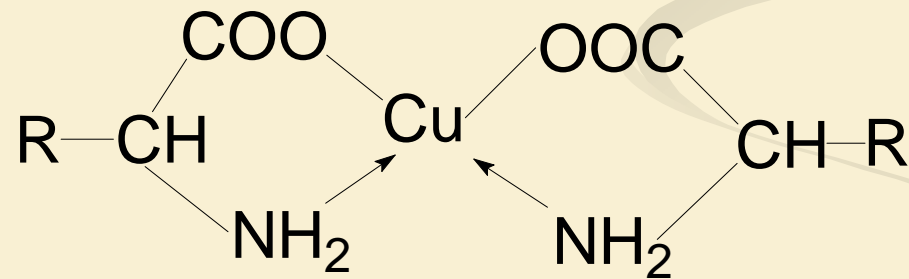
Az aminosavak színreakciói:

Ninhidrinnel $\longrightarrow$ **kékes-ibolya színű vegyület, de !**
prolin sárga

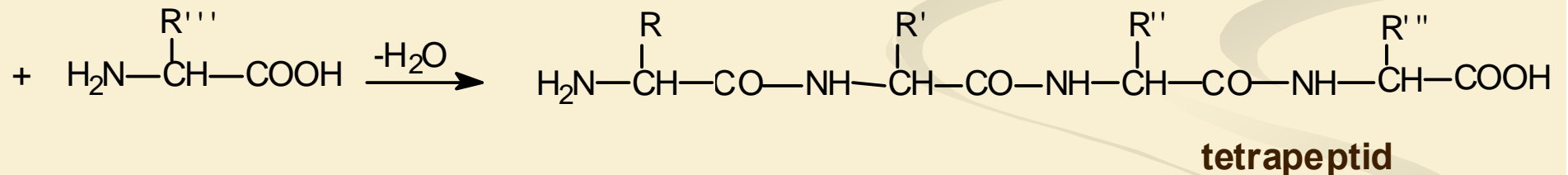
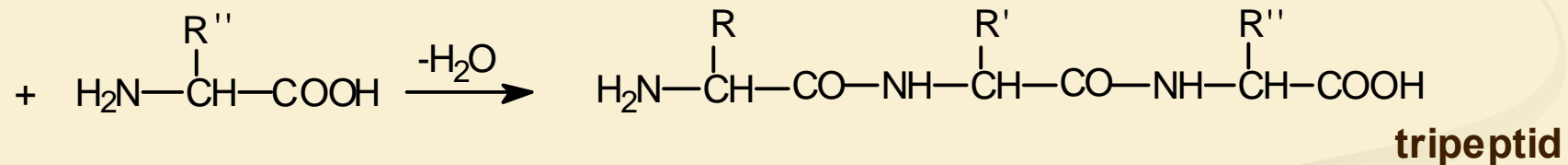
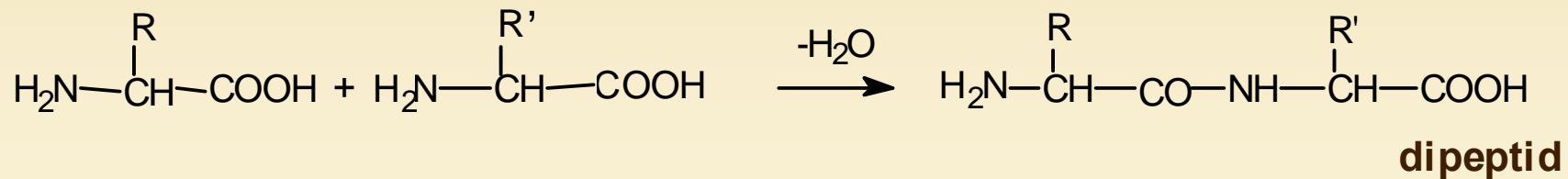
Reakció naftokinon-szulfonsavval → vörös színű vegyület (Folin-féle meghatározás)

Reakció réz(II)-vegyületekkel → mélykék színű komplex

Az aminosavak közötti fontosabb reakciók

Peptidkötés

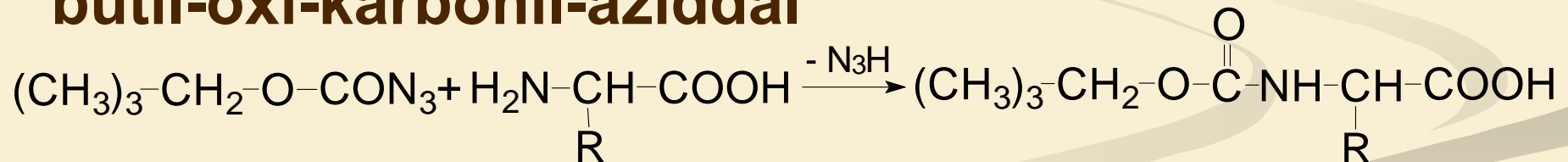
A legegyszerűbb dipeptid

A peptidszintézis lépései:

- védett aminosav-származékok előállítása,
- a peptidkötés kiépítése (kapcsolás),
- a védőcsoportok eltávolítása.

1. Az aminocsoport védeése

pl. klórhangyasav benzilészterrel, vagy tercier-butil-oxi-karbonil-aziddal

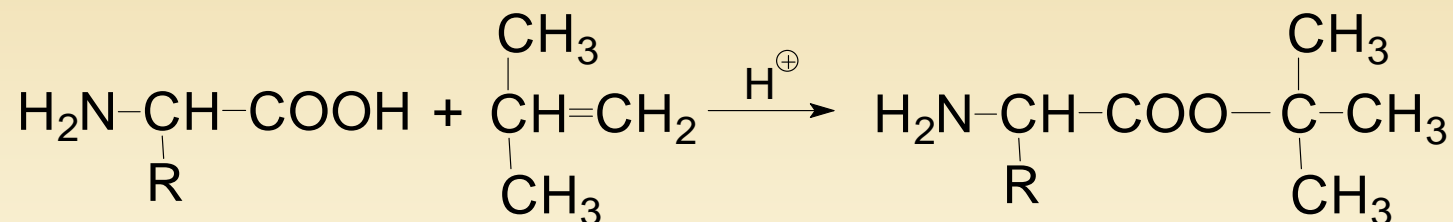
tercier-butiloxi-
-karbonil-azid

aminosav

BOC-aminosav

2. A karboxilcsoport védeése

pl. aminosav-tercier-butilészter formában

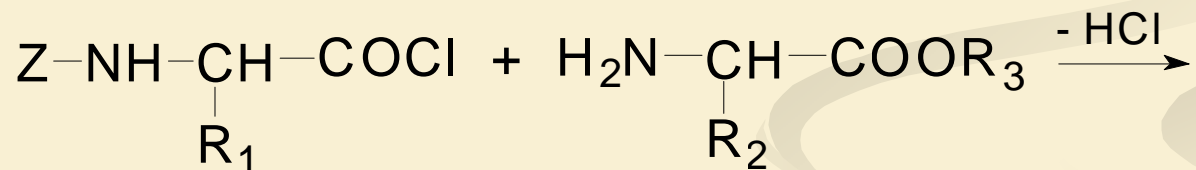

aminosav

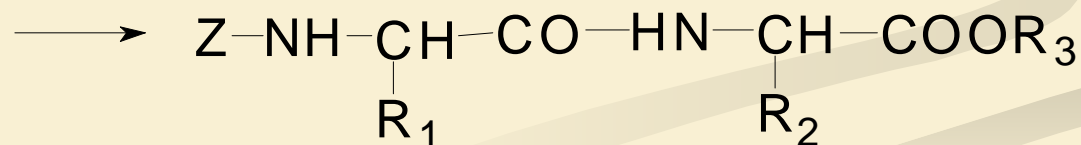
izo-butilén

aminosav-terc-butilészter

2.1. Aktiválás karbonsav-kloriddal

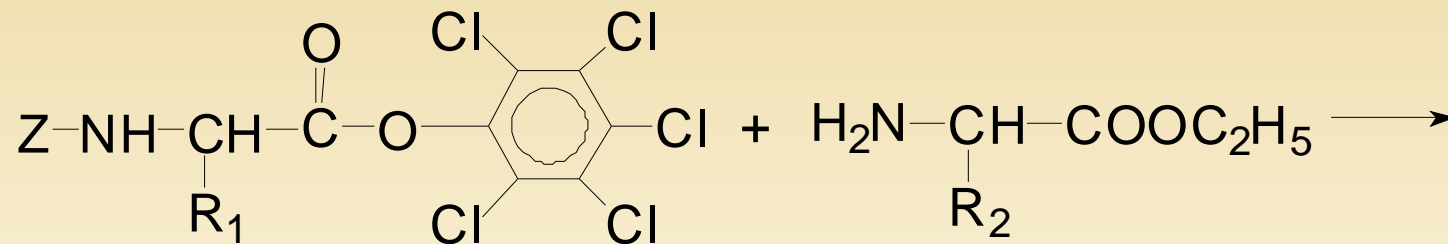

N-karbo-benziloxi-aminosav-klorid

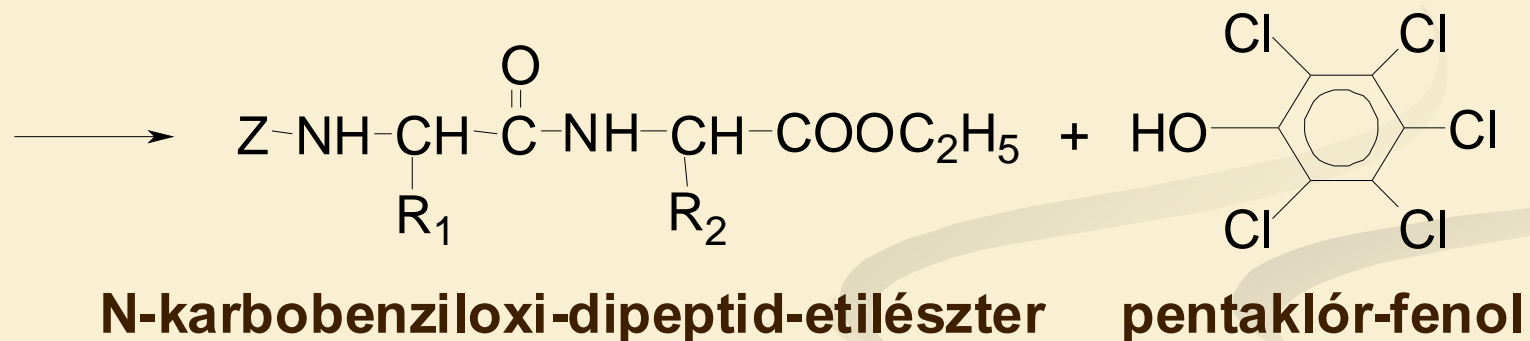

N-karbo-benziloxi-dipeptid-észter

2.2. Aktív észteres kapcsolás

N-karbobenziloxi-aminosav-
-pentaklór-fenilészter   aminosav-etilészter

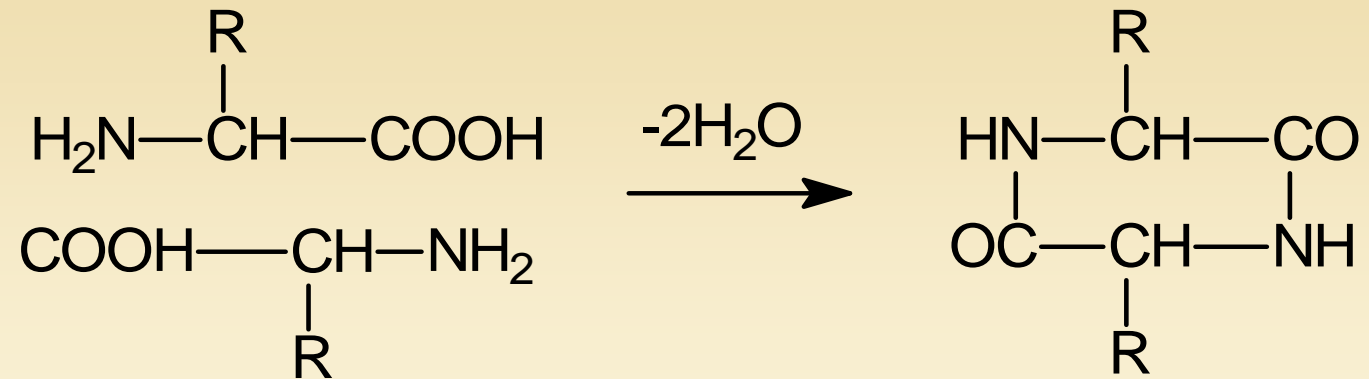

3. Benzilészter $\longrightarrow$ katalitikus hidrogénezéssel

Tercier-butil-oxi-karbonilcsoport $\longrightarrow$ savas hidrolízissel

Aktív-észter $\longrightarrow$ hidrolízissel

Diketopiperazin-kötés

Ha 2 db. glicin $\longrightarrow$ 2,5-diketopiperazin

Peptidláncok között pl. Lys és Glu, vagy Lys és Asp segítségével.

Diszulfidhíd

A cisztein $-\text{SH}$ csoportjai között.

Élelmiszerek D-aminosav-tartalma és hatása az emberi szervezetre

Pasteur (1852):

A bükkönyből előállított aszparaginsav optikailag aktív (királis), az ammónium-fumarát hevítésével előállított nem mutat optikai aktivitást.

Az élő szervezet fehérjéit kizárólag L-aminosavak építik fel.

A D- és az L-sztereoizomerek (enantiomerek) ugyanazzal a kémiai és fizikai tulajdonsággal rendelkeznek (kivétel a polarizált fény síkjának az elforgatása).

Az aminosavak racemizációja:

Az α -helyzetű szénatom hidrogénjének leszakadása
—→ planáris karbanion szerkezet kialakulása
—→ rekombinálódás racém keverék kialakulásával.

A racemizáció függ:

- az aminosav szabadon vagy a peptidláncban kötött formában fordul-e elő,
- a hőmérséklettől, a pH-tól, és az R-csoport tulajdonságától.

Racemizációs felezési idő (amikor a D/L arány eléri a 0,33-at).

Különböző élelmiszerek D-aminosav-tartalma (%)

(% D-aminosav=[D/(D+L)]·100)

Kezelt élelmiszer (Kezeletlen, Ref.)	Aminosavak					
	Asp	Ala	Phe	Leu	Val	Met
Piritós (Kenyér, Bunjapamai és mtsai., 1982)	10,5	2,8	2,4	2,7	1,1	1,7
	5,6	2,4	2,3	3,2	0,9	2,3
Fehér kenyér 1 perc 45 másodpercig melegítve, csak a felszín elemezve.						
Extrudált szója (Szójaliszt, Bunjapamai és mtsai., 1982)	7,6	2,2	2,4	2,7	0,8	–
	4,4	2,5	2,8	1,47	1,0	–
Szójafehérje (Kezeletlen, Friedman és Liardon, 1982)	27,7	9,9	19,7	3,1	1,0	18,2
	0,5	0,2	0,5	0,2	0,03	0,3
3 óra, 65 °C, 0,1 M NaOH						
Zein (Kezeletlen, Jenkins és mtsai., 1984)	40,2	17,6	31,3	5,0	2,9	19,5
	3,4	0,7	2,2	0,7	0,4	0,9
4 óra, 85 °C, 0,2 M NaOH						

Különböző élelmiszerek D-aminosav-tartalma (%)

$$(\% \text{ D-aminosav} = [D / (D+L)] \cdot 100)$$

Kezelt élelmiszer (Kezeletlen, Ref.)	Aminosavak					
	Asp	Ala	Phe	Leu	Val	Met

Hamburger (Nyers marhahús, Bunjapamai és mtsai., 1982)	5,5	2,8	2,7	3,2	1,5	2,9
	6,2	3,2	2,8	3,1	1,6	2,4

Hamburger: mindkét oldalán 4 percig sütve, a felületi hőmérséklet 250 °C, csak a felszín analizálva.

Csirkeizom (Nyers csirke, Liardon és Hurrel, 1983)	22,4	0,5	0,4	0,1	0	0
	2,9	0	0	0	0	0

Hőkezelve 121 °C-on, 4 órán át.

Szalonna 180 °C (Hőkezeletlen, Fuse és mtsai., 1984)	10,7	2,4	3,1	3,1	1,6	–
	2,4	–	1,8	3,3	0,7	–

20 perc sütés.

Kazein 230 °C (Hőkezeletlen, Hayase és mtsai., 1973, 1975)	31,0	12,0	–	7,0	4,4	–
	3,1	1,5	–	–	–	–

Élelmezési eredetű D-aminosavak

D-aminosavak nem fő élelmiszer komponensek, mennyiségük technológiai beavatkozástól mentes élelmiszer alapanyagokban jelentéktelen.

De! Tengeri kagylókban és egyéb puhatestűekben a D-aminosavak mennyisége az 1%-ot is meghaladhatja.

Az élelmiszer kezelések (főzés, sütés, párolás, gőzölés, grillezés, mikrohullám, alkalikus körülmények) → indukált racemizáció → D-aminosavak a fehérjékben.

A lizinoalanin szinte mindenütt jelen van az élelmi anyagokban.

A tej, a hús és a gabonafélék nem tartalmaznak jelentős mennyiségben D-aminosavakat.

A fogyasztásra történő előkészítés folyamán racemizáció játszódhat le.

A kezeletlen nyers tej tartalmazza a legkevesebb D-aszparaginsavat (1,48%).

A pirítósban, a sültzalonnában, csirkehúsban magas a D-aminosavak aránya.

Azok az élelmiszerek tartalmaznak sok D-aminosavat, melyek baktériumos fermentáción mentek keresztül.

A D-aminosavak emésztése

A hosszú időn keresztül történő fogyasztás hatása az emberi szervezetre még nem eléggé ismert.

A D-aminosavak káros hatásai

A D-aminosavak hasznosulása függ:

- felszabadulnak-e az L-D, D-L és D-D kötésekből,
- a felszabadult D-aminosavak hatékonyan át tudnak-e alakulni L-aminosavakká.

Az alkáliával kezelt fehérje emészthetősége: $\longrightarrow$
Minden alkalommal csökkent emészthetőséget figyeltek meg.

Néhány aminosav racemizációja lényeges veszteséget okozhat a környező esszenciális aminosavak tekintetében is, csökkentve a fehérje proteolitikus emészthetőségét.

Toxikusak-e a D-aminosavak?

A különböző D- és L-aminosavak ugyanolyan akut toxicitással rendelkeznek, melyet LD₅₀ értékük bizonyít (kivétel a D-prolin, melyről nagyobb letalitást állapítottak meg a csirke esetében, mint az L-prolinról).

Néhány D-aminosav hosszú időn keresztül fejt ki toxicitását. Az élelmiszerekben lévő D-szerin, lizinoalanin és a különböző lúggal kezelt fehérjék kóros elváltozást idéztek elő patkányok veséjében.

A szabad lizinoalanin sokkal nefrotoxikusabb, mint a peptidkötésben lévő.

A D-aminosavak hasznos hatásai

A fehérje csökkent emészthetősége előnyös lehet, ha a proteolitikus emésztés után visszamaradó anyagok nem toxikusak.

Fogyókúrás kezeléseknél az alacsony emészthetőség miatt rövid idő alatt jelentős súlycsökkenést lehet remélni.

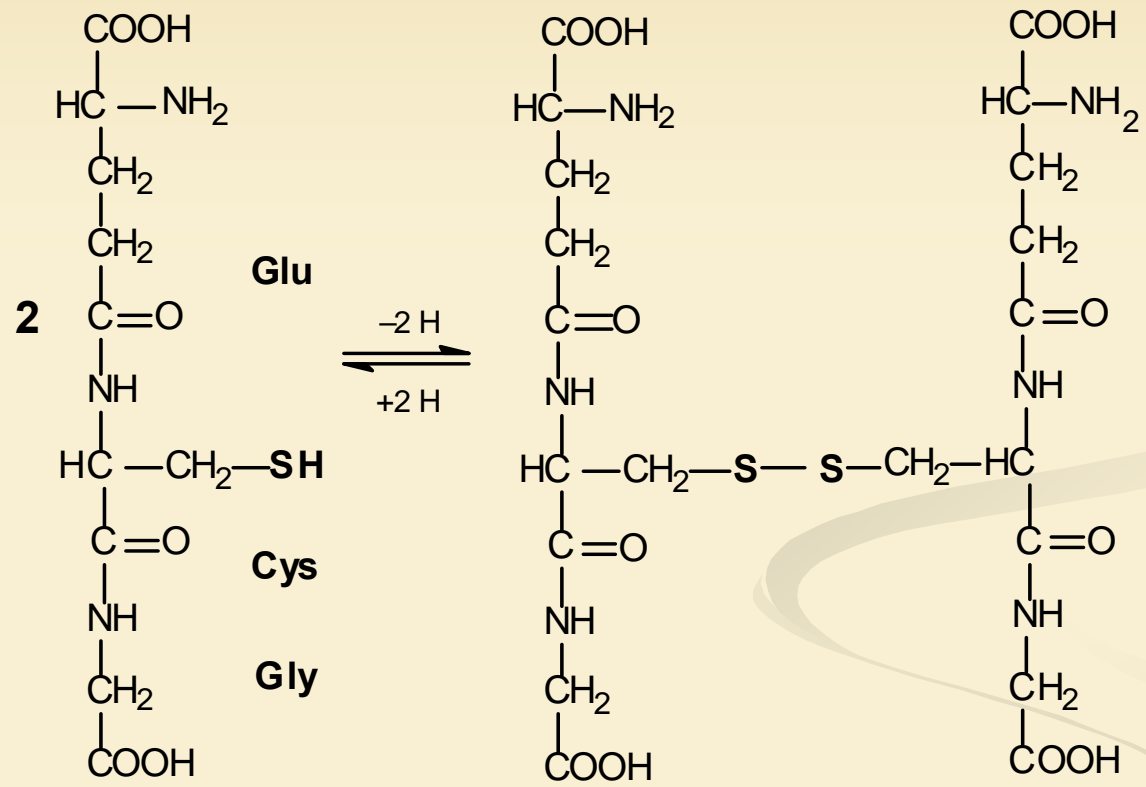
A D-fenilalanin és a D-leucin fájdalomcsillapító hatással rendelkezik. → Használják őket makacs fájdalmak esetén.

PEPTIDEK

Dipeptid	→	2 aminosavból
Tripeptid	→	3 aminosavból
Tetrapeptid	→	4 aminosavból
Oligopeptid	→	10-nél kevesebb aminosavból
Polipeptid	→	10-nél több aminosavból
Fehérjék	→	100 vagy 100-nál több aminosavból

Glutation

A sejt redoxfolyamataiban vesz részt.

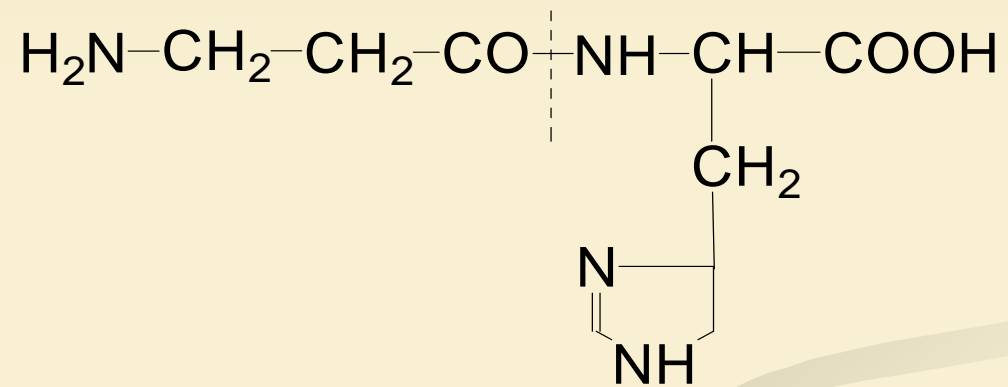

redukált glutation

oxidált glutation

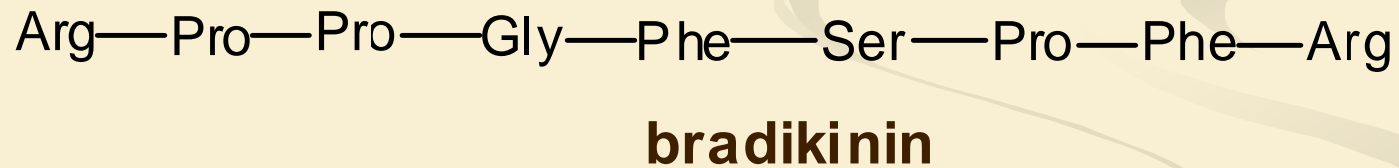
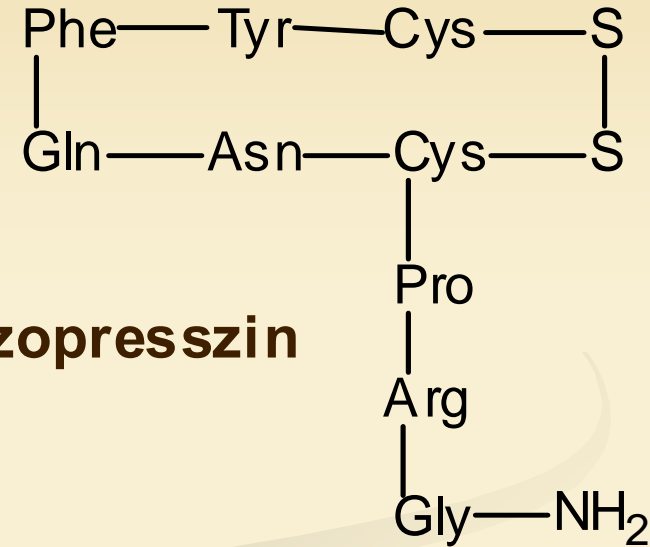
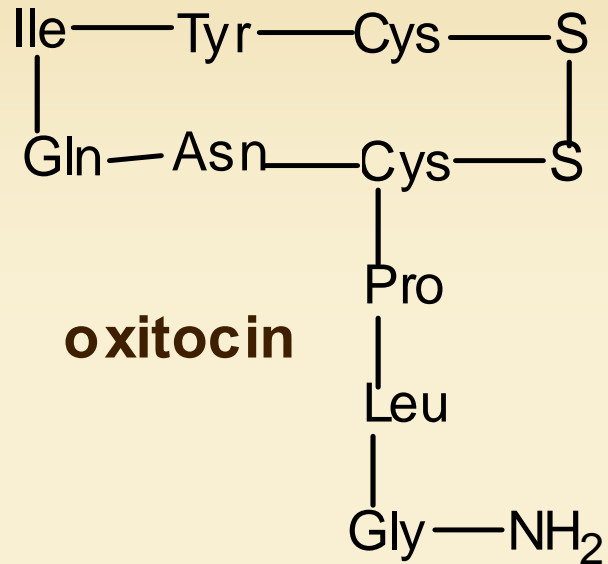
Karnozin

Emlősök harántcsíkos izmaiban

Oxitocin

A simaizom-sejteket húzza össze

Vazopresszin

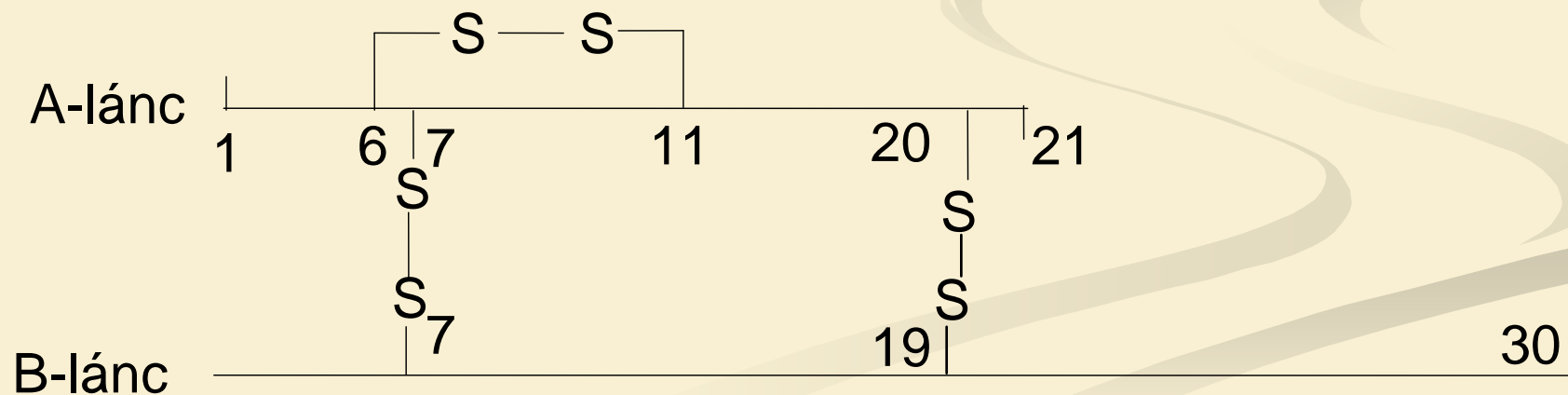
Vérnyomás-szabályozó

Kortikotropin vagy adrenokortikotrop hormon vagy ACTH

A mellékvesekéreg hormontermelését szabályozza.

H-Ser-Tyr-Ser-Met-Glu-His-Phe-Arg-Trp-Gly-Lys-Pro-Val-Gly-Lys-Lys-Arg-Arg-Pro-Val-Lys-Val-Tyr-Pro.....25–39.

Inzulin (hasnyálmirigy, vércukorszint szabályozás)

Bradikinin

Vérnyomás szabályozása.

További peptidhormonok:

növekedéshormon-reguláló faktor,

parathormon,

kalcitonin,

lipotrop hormon,

prolaktin,

luteinizáló,

follikulusstimuláló,

tireoideastimuláló,

glukagon.

Proteázgátlók:

Leupeptin: plazmint, tripszint, papaint, katepszin B-t gátolja.

Antipain: papaint, tripszint, katepszin A-t, B-t gátolja.

Elasztin: elasztázt gátolja.

Endorfin

Morfinhoz hasonló fájdalomcsökkentő hatás.

Antibiotikum:

Aktinomicin, bacitracin, nizin, gramicidin, penicillin.

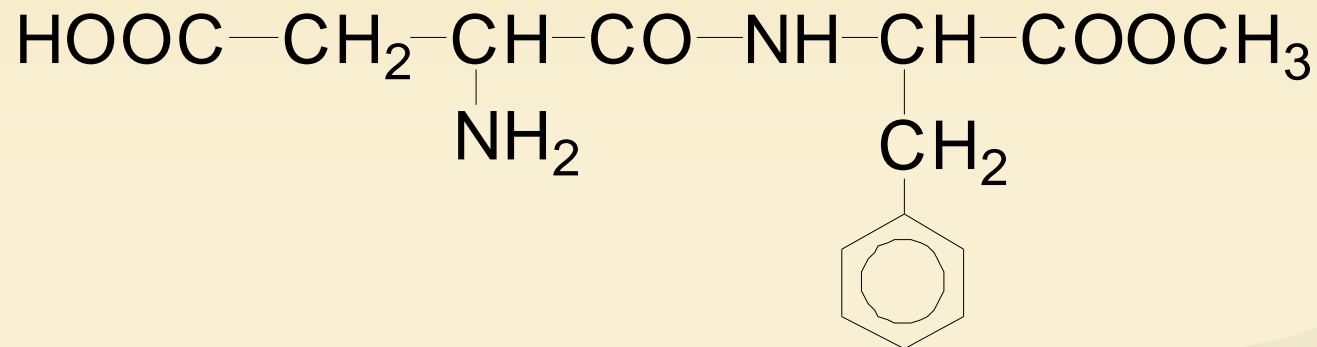
A peptidek semleges vagy keserű ízeik

Peptid	Keserű ízintenzitás mM/dm³
Gly-Leu	19–23
Gly-D-Leu	20–23
Gly-Phe	15–17
Gly-D-Phe	15–17
Leu-Leu	4–5
Leu-D-Leu	5–6
D-Leu-D-Leu	5–6
Ala-Leu	18–22
Leu-Ala	18–21
Gly-Leu	19–23
Leu-Gly	18–21
Ala-Val	60–80
Val-Ala	65–75
Phe-Gly	16–18
Gly-Phe	15–17
Phe-Gly-Phe-Gly	1,0–1,5
Phe-Gly-Gly-Phe	1,0–1,5

Fehérjebomlás → peptidek → keserű íz.

pl.: sajtoknál

De! Aszparaginsav dipeptidjei édesek.

L-aszparagil-L-fenilalanin-metilészter (aszpartám)

Csak az L-L-származék édes.

A D-D, L-D, D-L izomerek nem édesek.

Édesítőképesség: 150–200 szorosa a répacukornak.